

DLA doktori értekezés tézisei

Tötös Krisztina

A klarinét és a klarinétjáték fejlődésének
tükröződése a zenekari irodalomban

Témavezető: Antal Mátyás

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet- és művelődéstörténeti tudományok

besorolású doktori iskola

Budapest

2012

I. A kutatás előzményei

Témaválasztásomat a zenekari gyakorlat terén mintegy másfél – azóta már két – évtized alatt megszerzett szakmai tapasztalataim inspirálták. Ez alatt az idő alatt lehetőségem nyílt közelről megismerni és aktívan tanulmányozni több száz, különféle stílusú és műfajú szimfonikus zeneművet. Munkám során mindig nagy érdeklődéssel fordultam a hangszerelési és hangszer-használati kérdések felé, és idővel egyre több érdekes összefüggést véltem felfedezni a zeneművek klarinétszólamai és a művek szerzőjére, stíluskorszakára jellemző sajátos vonások, valamint az adott korban használatos klarinétok technikai adottságai között. Különösen érdekelt a klarinét fejlődéstörténetének korai időszaka, hiszen a 18. század klarinétot is felsorakoztató zenekari műveinek hangszer-használatán érezhető az a különbség, amivel a szerzők a klarinét, illetve a többi, akkoriban technikailag már fejlettebb fafúvós hangszer számára komponáltak. Az is érdekes kérdés, hogy melyik szerző, mikor, mely műveiben alkalmazott klarinétokat, és melyekben nem, illetve, hogy választását ezen a téren milyen tényezők befolyásolták.

Erről a témáról egységes, összefoglaló jellegű munkát a szakirodalomban nem találtam. Léteznek különböző korokból származó zeneszerzési és hangszerelési, elsődlegesen módszertani indíttatású alkotások, melyeknek egy-egy fejezete – általában a fűvös hangszerek használatával foglalkozó fejezetek – tartalmaz iránymutatást a klarinétok használatára vonatkozóan is. Példaképp említve néhányat, a legismertebbek és legjelentősebbek közül: Albrechtsberger, Rimsky-Korsakoff, Berlioz hangszerelési „tankönyvei”. Olyan műveket is találtam, amelyek kifejezetten a klarinét irodalmát dolgozzák fel, bár ezek főként a szólistikus és kamarazenei alkotásokra fókuszálnak, a zenekari klarinéthasználatra csak ezek mellett, érintőlegesen térnek ki. Ezen a téren Eric Hoepfich és Albert R. Rice műveit találtam a legteljesebb, legértékesebb alkotásoknak. A klarinét technikai fejlődését bemutató munkák is akadnak szép számmal, de ezek viszont a hangszer irodalmát nem elemzik. Olyan szakirodalmi művet, ami kifejezetten a klarinét zenekari beilleszkedésével és alkalmazásának fejlődésével foglalkozna, nem találtam.

II. Források

Amint azt az előző pontban leírtam, a kutatásom alapját képező szakirodalmi források nagy része a következő három típusba sorolható:

- a hangszer technikai fejlődését bemutató művek;
- a hangszer irodalmát tárgyaló művek;
- általános zeneszerzési és hangszerelési ismereteket tartalmazó munkák.

Leghasznosabbnak a következő szakirodalmi források bizonyultak:

- CARSE, Adam: *The History of Orchestration*. New York: Dover Publications, 1964.
- KUNITZ, HANS: *Die Instrumentation*. Teil IV: *Die Klarinette*. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1972.
- RICE, ALBERT R.: *The Baroque Clarinet*. New York: Oxford University Press, 1992.
- RICE, ALBERT R.: *The Clarinet in the Classical Period*. New York: Oxford University Press, 2003.
- HOEPRICH, ERIC: *The Clarinet*. New Haven and London: Yale University Press, 2008.

Az ezekből merített háttér-információkon kívül természetesen elsődlegesen magukra a vizsgált művek partitúráira hagyatkoztam.

III. A kutatás módszere

Mivel dolgozatom fő szervező elvének azt tűztem ki, hogy nyomon követem a klarinét zenekari használatának változásait, melyek a hangszer technikai fejlődésével párhuzamosan következtek be, ezért kutatási módszeremet a következőképpen építettem fel:

1. kiindulási pontom, melynek tengelyére a zenetörténeti vizsgálódás tárgyait felfűztem: a hangszer technikai fejlődésének története;
2. ezután felkutattam, mely szerzők milyen zeneműveiben találkozunk klarinéttal a vizsgált korszakon belül (kb. 1700-1900 között);
3. utána néztem, a különböző korok szerzői és zeneszerzős tankönyvei milyen útmutatásokat tartalmaznak a klarinét használatát illetően;
4. végül a munka legnagyobb részét a felkutató és idevágó zeneművek partitúráinak tanulmányozása

és összehasonlítása tette ki. Igyekeztem az előző vázlatpontban említett útmutatások és a munka első fázisában feltérképezett technikai jellemzők ismeretében értelmezni a partitúrákban található klarinétszólamokat, összegezni jellemző vonásaikat, és felvázolni a fejlődés menetét.

IV. Eredmények

Dolgozatomban a klarinét zenekari irodalmának feltérképezését és zenekari klarinéthasználat fejlődésének a gyakorló klarinétjátékos szemszögéből való elemző megközelítésű összefoglalását tűztem ki célul. Mint az I. pontban már említettem, ehhez a témaválasztáshoz személyes szakmai tapasztalataim vezettek.

A téma jellegéből adódóan – és a DLA disszertációkra jellemzően – a dolgozatnak nem célja, hogy új, eredeti kutatási eredményeket mutasson fel. Azonban a szakirodalomban szétszórtan fellelhető információk felkutatása, összegyűjtése, és egy egyéni szempontból való elemzése és rendszerezése mindenképpen újszerű színtellegtel gazdagítja az adott szakterület irodalmát.

Úgy gondolom, hogy dolgozatom e téren elérte célját; a tanulmányozás alá vont zeneművek klarinéthasználatának elemzése és összehasonlítása nyomán olyan, a klarinétjátékos egyéni szemszögéből bemutatott összefoglaló jellegű munka született, mely hasznos háttéranyagot jelenthet a közép- vagy a felsőfokú oktatásban, vagy akár pályakezdő zenekari művészek számára is. Segítségére lehet azoknak, akik el kívánnak igazodni a klarinét zenekari irodalmának elképesztően gazdag és szerteágazó világában, de nem csak egybefüggő tanulmányként, hanem kézikönyvként vagy oktatási segédanyagként is használható, ha egy-egy zenei korszak vagy szerző és a klarinét kapcsolatáról keresünk konkrét példákat.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

A disszertáció témájához kapcsolódó előadó-művészeti tevékenységet – mennyisége okán – lehetetlen lenne itt tételesen felsorolni.

Általánosságban a következő tevékenységek kapcsolódnak a dolgozat témájához: eddigi két évtizedes szimfonikus zenekari munkám során több száz szimfonikus mű, opera, illetve opera-részlet, oratórium és mise előadásában közreműködtem, köztük sok olyan művet is alkalmam nyílt előadni, melyekről dolgozatomban szót ejtek. Ezek közül sok esetben hang-, illetve DVD-felvétel is készült. Az ezen művek előadása során szerzett tapasztalat indított arra, hogy ezt a témát dolgozzam fel DLA disszertáció formájában, valamint segített hozzá ahhoz, hogy a tanulmányozott anyag a klarinétjátékos gyakorlati szemszögén átszűrve élő ismeretté váljon.